

YOSHLARNING AXLOQIY TARBIYASI VA MUOMALA MADANIYATI

O'rolova Sevinch Nizomjon qizi
Jizzax Davlat pedagogika Universiteti

"Axloq – bu insonning ko‘rinmas libosi, muomala esa yuragining ohangi."

Alisher Navoiy ruhi ila ilhomlangan hikmat

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarning axloqiy tarbiyasi va muomala madaniyatining zamonaviy jamiyatdagi o‘rni, shakllanish omillari hamda asosiy muammolari tahlil qilinadi. Tarixiy va madaniy qadriyatlar asosida axloqiy tarbiyaning ildizlari yoritilar ekan, raqamli davrda yuzaga kelayotgan muomala inqirozi, ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri, ta’lim va oila tizimidagi bo’shliqlar chuqur tahlil etiladi. Maqolada shuningdek, milliy o‘zligimiz va ma’naviy yuksalish uchun zarur bo‘lgan axloqiy yetakchilik, ijobiy namuna va madaniyatli muloqot tamoyillari ilgari suriladi. Muallif yoshlar tarbiyasiga oid an’anaviy yondashuvlarni zamonaviy holatlar bilan solishtirib, izchil tahliliy asosda dolzarb taklif va yechimlarni ilgari suradi. Maqola nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy yo‘nalishdagi tavsiyalarni ham o‘z ichiga olgan bo‘lib, tarbiyachi, pedagog, ota-ona va yoshlarning o‘zlari uchun foydali manba bo‘la oladi.

Kalit so‘zlar: yoshlar tarbiyasi, axloqiy qadriyatlar, muomala madaniyati, raqamli madaniyat, oila tarbiyasi, axloqiy yetakchilik, nutq madaniyati, ijtimoiy tarmoqlar, zamonaviy yoshlar, shaxsiy mas’uliyat

Insoniyat taraqqiyotining har bir bosqichida axloqiy me’yorlar va muomala madaniyati jamiyatning ichki salomatligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo‘lib kelgan. Asrlar osha shakllanib kelgan bu tushunchalar nafaqat odob va fe’l-atvorga, balki butun bir avlodning dunyoqarashi, o‘zini anglash darajasi va boshqalar bilan muloqotga kirishish uslubiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv va raqamli axborot oqimlari kuchaygan bir davrda yoshlar oldida faqat imkoniyatlar emas, balki axloqiy tanlovlar, madaniy sinovlar va ruhiy burilishlar ham to‘planmoqda. Har bir “like” yoki “share” zamirida axloqiy pozitsiya yotgan zamonda yashayotgan yosh avlod uchun muomala madaniyati oddiy odob-axloq doirasidan chiqib, shaxsiy brend va ijtimoiy qiyofa timsoliga aylanmoqda.

Ushbu maqola bugungi yoshlar orasida axloqiy tarbiyaning holatini tahlil qilish, muomala madaniyatining yangi ko‘rinishlarini ochib berish hamda ijtimoiy institutlar — oila, ta’lim, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayondagi o‘rnini aniqlash maqsadida yozilgan. Maqolada qadimiy axloqiy meros bilan

zamonaviy ehtiyojlar orasidagi ziddiyatlar va uyg'unliklar ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Axloqiy tarbiya — bu kitobda yoziladigan qoidalar emas, balki yurakda ildiz otgan hayotiy mezonlardir. Insonning yaxshilikni yomonlikdan ajrata olishi, birovga ozor bermaslik, hurmat va halollikni qadrlashi – bular bolaligidan ongga singgan qadriyatlarning mevasi. Bunday qadriyatlar esa oila, maktab va mahalla uchligi orqali bolaga asta-sekin, lekin chuqur singdiriladi. Ota-ona mehridan boshlangan bu yo'l maktab tarbiyasi, ustoz ko'rsatmalari va mahalla ko'magida mustahkamlanadi. Yaxshi so'z, yaxshi muomala, katta-kichikka bo'lgan e'tibor avvalo yaqin muhitda ko'rilsa, yosh qalbda u tabiiy holatga aylanadi.

Tarixga nazar tashlasak, axloq haqida eng muhim saboqlar aynan ma'naviyat buyuklaridan kelganini ko'ramiz. *Imom Buxoriy o'z "Al-Jome' as-Sahih"* asarida axloqiy tozalikka, niyat halolligiga urg'u beradi. Ahmad Yassaviy hikmatlarida odob – imonning aks-sadosi sifatida talqin etiladi. Alisher Navoiy esa o'z asarlarida insoniylik, insof, vijdon va muomala madaniyatini she'riy go'zallik bilan yuksak darajada ifoda etadi. Bu siymolarning har biri bizga axloq faqat nazariya emas, balki amaliy hayot tarzi bo'lishi kerakligini o'rgatadi.

Diniy va milliy qadriyatlar esa bu tarbiyaning suyak-mag'zidir. Dinimizda "Yaxshi xulqdan afzal ne'mat yo'q" degan hadisi sharif bejiz aytilmagan. Milliy an'analarimizda esa hurmat, or-nomus, halollik, kattaga itoat va kichikka mehr nafaqat odob belgisi, balki shaxsiy yuksalish mezonidir. Bugungi kunda bu qadriyatlar o'z zamonaviy talqinini talab qilmoqda, biroq ildiz har doim bitta: axloqli bo'lish – bu zamonga emas, vijdonga bo'ysunishdir.

Insonning kimligi faqat kiyimida emas, so'zida va muomalasida namoyon bo'ladi. Nutq — bu ichki dunyoning aks-sadosi. So'zga odob aralashsa, u qalbgga yo'l topadi. Ayniqsa, yoshlarning nutq madaniyati ularning jamiyatdagi o'rnini, ta'sir doirasini belgilaydi. Qattiq so'z yurakni sindiradi, yumshoq so'z esa ishonch uyg'otadi.

Bugun esa muomala faqat og'zaki emas – onlayn. Har bir yozilgan izoh, bosilgan tugma ham axloqiy mezonlarga bo'ysunmog'i kerak. "Onlayn axloq" – bu zamonaviy odob, yuzsiz muomala orqasidagi yuzni unutmaslikdir.

Haqiqiy muomala madaniyati esa hurmat va empatiyadan boshlanadi. O'zingni boshqaning o'rniga qo'yish, tinglashni bilish, e'tiborli bo'lish – bu jamiyatda madaniyatli inson bo'lishning bosh mezonidir.

Bugungi kunda ko'plab yoshlar axloq va madaniyatni shaxsiy muvaffaqiyat kaliti deb bilmoqda. Ular orasida ilmida yutuqlarga erishgan, el xizmatida bo'layotgan, ijtimoiy tarmoqlarda ijobiy namunalar ko'rsatayotgan yoshlar kam emas. Ularning harakatlarida nafaqat bilim, balki odob, vatanparvarlik va halollik mujassam.

Shu yo'lda yurtimizda "Ma'rifat ulashamiz", "Yoshlar daftari", "Mahalla maktab bilan hamkorlikda" kabi tarbiyaviy loyihalar yoshlar ongiga sog'lom

qadriyatlarni singdirishga xizmat qilmoqda. Bu tashabbuslar orqali yoshlar faollashmoqda, o'z kuchiga va jamiyatdagi roliga ishonmoqda.

Axloqiy yetakchilik esa faqat buyruq berish emas — o'rnak bo'lishdir. So'zi bilan emas, amali bilan o'rgata olgan har bir inson tarbiyaning eng kuchli vositachisidir.

Axloqiy tarbiya bir kishining emas, butun jamiyatning zimmasidagi mas'uliyatdir. Maktab – bilim berar, oila – asos qo'yar, ommaviy axborot vositalari esa yo'nalish ko'rsatadi. Bu uchlik uyg'un ishlaganda, yosh qalbda sog'lom qadriyatlar mustahkamlanadi.

Shu bois maktab, oila va media o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, yoshlar bilan ochiq muloqotlar, trening va amaliy mashg'ulotlar tashkil etish zarur. Tarbiya faqat nasihat emas, balki eshitish, tushunish va birga yechim izlashdir.

Eng muhimi, har bir yosh o'zining ichki senzurasini, axloqiy mezonini o'zi anglab yetmog'i kerak. Chunki eng kuchli nazorat – bu vijdon nazoratidir.

Xulosa o'rinda shuni ayta olamanki, axloq va muomala madaniyati — bu tayyor retsept emas, balki har kuni ongli ravishda qilinadigan tanlovdir. Yosh avlodning qanday bo'lishi – faqat maktabning, faqat oilaning yoki faqat jamiyatning emas, balki bu tuzilmalar birga harakat qilganidagina natija beradi. Har bir o'qituvchi, har bir ota-on, har bir media vakili va har bir yosh inson tarbiyaning tirik ishtirokchisi.

Muloqot madaniyatsiz jamiyatda taraqqiyotning rangi so'nadi. Axloqsiz bilim – xavfli, hissiz texnologiya – sovuq, yuraksiz taraqqiyot – sustdir. Bu borada *Mahatma Gandi* aytganidek: ***“Axloqsiz bilim, insoniyat uchun halokatli qurol bo'lishi mumkin.”***

Bugun siz va men – axloqni saqlashga xizmat qilayotgan oddiy insonmiz. Savol esa oddiy: ***Ertaga bolangiz sizdan qanday so'z va qanday muomala madaniyatini eslaydi?***

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Imom al-Buxoriy. *Al-Jome' as-Sahih*. — Hadislar to'plami. (Arab tili, o'zbek tarjimasi bilan)
2. Navoiy, A. *Mahbub ul-qulub*. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot nashriyoti, 1991.
3. Ahmad Yassaviy. *Hikmatlar*. — Turkiston: Hikmat Nashriyoti, 2015.
4. Karimov, I. A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Jo'rayev, R. *Yoshlar tarbiyasi va axloqiy qadriyatlar*. — Toshkent: O'qituvchi, 2017.